

Möklinta, Österbännbäck

Runristning i ett jordfast block som utgjort en sten i en bro. Tyvärr är runinskriften idag, januari 2020, oläslig på grund av lav/mossa. Bilden t.h. från Sven B F Janssons bok, *Västmanlands runinskrifter*, 1964.

Enligt Riksantikvarieämbetets hemsida: *"Det finns många olika typer av rengöring och det gäller att välja rätt metod till rätt sorts sten. Om en rengöringsmetod får stenen att vittra snabbare räknas åtgärden inte som en bevarande-åtgärd utan som en skada. Rengöring ska därför utföras av professionella konservatorer eller kulturvårdare."*

Här är en tolkning av den osynliga texten: HOLGER LÄT GÖRA BRON EFTER SIN FRÄNDE ÖDGÖT OCH UINUT SIN SON

Väster Bännbäck— by med gamla anor

Sedan en mycket lång tid tillbaka har det funnits människor i Väster Bännbäck. En runristning visar att det fanns folk där för bortåt tusen år sedan, men troligt är att området har varit bebott ännu tidigare. Det var bland de första i länet som blev torrlagda och befolkade.

Byn tillhör Möklinta socken och har gjort det i åtminstone 400 år —

Väster Bännbäck nämns för första gången i en skattelängd från 1371. Där finns "Olavus Little in Bänbebeck" upptagen.

Man tror att ".Bänbe" skulle kunna vara ett personnamn, en förkortning av Benedict som är våra dagars Bengt. Ortsnamnet skulle alltså kunna betyda "Bengts bäck".

Ingvar Andersson, som har forskning i Möklinta sockens historia — Bännbäcks i synnerhet — som hobby, berättar om en annan variant av uppkomsten av namnet Bännbäck. Enligt en sägen skulle hela byns befolkning gått år när Digerdöden härjade i mitten av 1300-talet. Kvarlämnade vid bäcken skulle det bara finnas ben. Enligt sägen härstammar Bänn alltså från ben.

Vid mitten av 1600-talet bestod byn av tre gårdar. De låg där bykärnan fortfarande ligger. 1764, då storskiftet ägde rum, hade byn växt till tio gårdar. Vid laga skifte, 1828—1831, flyttades de flesta gårdarna ut. Sedan dess har byn nästan inte förändrats alls. De flesta av de hus som finns där nu är från slutet av 1800-talet.

För hundra år sedan, 1881 bestod byn av tre mantal som ägdes av tolv åboer. Ett mantal var från början en beteckning på den areal jord som kunde föda en familj. En

åbo, eller landbo, hade rätten att under ärftlig besittning inneha annans jord.

□ Tre gårdar kvar

Gårdarna har även fortsättningsvis ärvts, men har så småningom slagits ihop och nu återstår bara tre. Det ovanliga i denna annars så vanliga företeelse är att två av de tre gårdarna har kor. De brukar annars ha en tendens att försvinna från byar av Väster Bännbäcks storlek.

Helge Andersson, 74, är född och uppvuxen i byn. Han och hans hustru Astrid, 70, kunde berätta om tider då byn blomstrade.

— Förr fanns det mycket mer folk i byn, och det fanns sysselsättning för dem, berättar Helge och Astrid.

— Det fanns en smedja, skomakare och skräddare. En såg fanns det också, men den lades ner på 1920-talet.

□ Ungdomarna flyttar

Så gott som alla gårdar hade pigor och drängar. På vintrarna fanns det jobb i skogen. Då gjordes allt för hand och många fick hjälpa till. Transporten av stockarna skedde via älven med hjälp av flottning.

— Numera finns det ingen sysselsättning för ungdomar, så de lämnar byn, menar Helge och Astrid.

Byn har aldrig drabbats av

Dalälven utgör gränsen mot norr så det föll sig naturligt att Möklinta blev huvudort i stället för någon på andra sidan älven.

Skiftet medförde stora förändringar för Väster Bännbäck. Ägorna är därför spridda och det är — bortsett från bykärnan — glest mellan gårdarna.

en riktigt omfattande brand. Den största branden man minns var år 1919 i ett s.k. rusthåll med omgivande storgård. Ett rusthåll var ett torp för en ryttare med häst som en bonde förband sig att underhålla mot skattefrihet. Både gården och rusthållet brann alltså ner, vilket gjorde att några arbetarfamiljer blev hemlösa. På samma plats byggdes sedan en affär. Den lades ner för 10—12 år sedan. Trots att den nu har blivit bostad finns skyltfönstren kvar.

□ Många fritidshus

För att få mer åkermark gjorde byborna en invallning på 1950-talet. Det som förut var en bäck — eller snarare något som mer liknade en vik — blev nu en liten kanal. En pump arbetar automatiskt när trycket blir för stort. Genom invallningen har man vunnit en hel del areal och vattenflödet blir mer kontrollerbart.

Den bofasta befolkningen minskar stadigt medan antalet fritidshus ökar.

— Snart består Västra Bännbäck bara av sommarstugor, säger Helge. Men det skulle bli dött utan somargästerna.

Ett 40-tal människor är bofasta i området och medelåldern ligger högt. Utvecklingen av Väster Bännbäck skiljer sig tyvärr inte från andra byar.

— Förr fanns det många fler människor här. Nu håller byn på att dö ut, säger Astrid och Helge Andersson.

Runristningen i det här flyttblocket dokumenterar framdragningen av vägen över sankmarken mellan Väster och Öster Bännbäck. "Holger lät göra bron efter sin frände Ödgöt och efter Uinut sin son." står det.

Ur Sven B F Janssons bok, *Västmanlands runinskrifter*, Almqvist & Wiksell 1964:

31. Österbännbäck, Möklinta sn.

Pl. 26-27.

Litteratur: O. W. Wahlin, Berättelse om en antiqvarisk undersökningsresa i Dalarna år 1867 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1898 (ATA); Sala Posten ²²/₁₈ 1919; S. Kjersén, Östra Västmanland (1927), s. 82; E. Werner, Skrivelse till Riksantikvarien den ²⁴/₄ 1946 (ATA).

Äldre avbildning: Brate, foto 1898 (ATA).

Det runristade, jordfasta blocket ligger i nordvästra kanten av landsvägen Västerbännbäck-Österbännbäck, 100 m ÖNÖ om torpet »Grängården».

Första gången Vs 31 nämnes är såvitt känt i O. W. Wahlins berättelse till Dalarnes Fornminnesförening om en undersökningsresa, som han företog år 1867. Wahlin skriver där, i samband med några ord om byn Leknäs i By socken: »Midt emot samma by å andra sidan elfven, således inom Vestmanland, synes å en jordfast sten en tydlig runslinga. Runorna tycktes vara s. k. Helsingerunor, men kunde ej läsas. Stenen, som ej förr är undersökt (hvarför den här omnämnes), berättas bära inskription deraf, att en öfverste ridit ihjäl sig mot densamma.»

Grå granit. Ristningsytans höjd är 1,25 m, största bredd (nedtill) 1,40 m. Ytan, som vittrar svårt, är knottrig och ojämn. Ristningen är flerstädes tydlig, och inskriften delvis mycket svårläst.

Inskrift:

· hulker · let · kera · bru · eftr · frota · sen · aukut · ok · uinut · sun · sen ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45

Holmgæirr(?) let gæra bro æftir frændi sinn Auðgaut(?) ok uinut, sun sinn.

»Holger(?) lät göra bron efter sin frände Ödgöt(?) och (efter) uinut, sin son.»

Till läsningen: Inskriften börjar nedtill till vänster med ett mycket otydligt sk. Samtliga sk ha formen av en punkt. I **h** har förlorat huvudstaven ovanför bistavarna; huvudstavens nedre del är skadad genom vittring. I **4 k** finnas mellan huvudstav och bistav två fördjupningar, vilka båda göra intryck av att vara naturliga. I **5 e** är pricken grund men säker. **10 k** är ej stunget. **11 e** är tydligt, likaså **17 e**. I **18 f** när ej undre bistaven upp till ramlinjen. **20 r** har förlorat toppen. Efter **20 r** finnas blott osäkra spår av sk. I **21 f** har övre bistaven gått spårlöst förlorad. Runföljden **23-25 ota** har förlorat topparna. **23 o** har dubbelsidiga, snett upp åt högre riktade bistavar; samma form har **34 o**. **27 e** är något osäkert. I **29 a** är bistaven otydlig. Till höger om bistaven i **30 u** finns en naturlig fördjupning. I runan **37** inga säkra spår av bistavar. I **43 n** är bistaven mycket otydlig på grund av vittring. **45 e** är tydligt.

Brate (1898): × **uikeþ · let · kera · bru · eftr · frota · sen : aukut · ok · uenut · sun sen ·**. I många fall har Brate varit tveksam om läsningen, vilket med hänsyn till ristningens dåliga tillstånd ej är förvånande. Detta gäller särskilt den första runföljden, **uikeþ**. Runan **37** uppfattar han som **e** eller »möjligen» **a**.

Vs 31 är, som ovan har framhållits, delvis mycket svårläst. Detta beror ej enbart på att ytan har vittrat, utan också på att ristningen har utförts av en oskicklig ristare. Till de mest svårlästa partierna av inskriften höra de tre personnamnen; läsningen av dem måste tyvärr betecknas som osäker. Runföljden **1-6 hulker** kan möjligen återge det i runinskrifter vanliga mansnamnet *Holmgæirr* (nsv. Holger). **29-33 aukut** återger kanske ett *Auðgaut* (ack.); **36-40 uinut** kan tänkas åsyfta ett mansnamn *Viniut* (ack.); jfr *Gudniutr*. Om mansnamn på *-niutr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 108.

Runföljden **21-25 frota** återger otvivelaktigt subst. *frændi* i sg. ack.

Av inskriften framgår, att Vs 31 är en »brosten». Om runmonument av detta slag se Vs 9 och 10. Enligt S. Kjersén skulle spår av runstensbron »vara att anträffa helt nära platsen»; några säkra rester av den i inskriften nämnda väganläggningen har jag emellertid ej kunnat finna.

Vs 31 är den enda västmanländska (äkta) runinskrift, som har ristats i ett jordfast block.

Vs 31. Österbännbäck, Möklinta sn.

RUNSTEN I MÖKLINTA SKALL SKYDDAS BÄTTRE

I Öster Bennbäck i norra Möklinta finns en runsten, förmodligen från strax före år 1000.

Den ligger illa till tätt invid vägen mellan V. Bennbäck och Ö. Bennbäck, och trots närheten till vägen är det många som varje år kommer och frågar i gårdarna var den finns.

— Jag vet inte hur många gånger vi fått berätta för folk var den är, säger Nils Erik Pettersson, en av de boende i Ö. Bennbäck.

Nu skall i alla fall stenen klart skyttas fram och imålas ordentligt. Meddelande om detta har gått ut från Länsmuseum i Västerås. Landsantikvarie Krister Ström var nyligen i Möklinta och besökte bl.a. runstenen i Bennbäck, där han blev varse att det behövdes göras något.

— Vägen borde dessutom breddas någon meter åt andra hållet för ofta får stenen en smäll av snöplogen, berättar

Landsantikvarie Krister Ström vid runstenen i Öster Bennbäck.

Nils Erik Pettersson. Som det nu är ligger stenen precis vid vägkanten och skadas faktiskt av och till.

Text och bild:
Sigge Bergh

1981